

Joannes scribunt. Marcus, 16, 9: ait: Surgens autem Jesus manū primā subābitū apparuit primō Maria Magdalena, de quā ēcēptor septē dæmonia, quasi Christus nec alīs tunc mulieribus apparuerit, nec Magdalena ipsā ad discipulos cūtū, sed alīs. Joannes vero, cap. 20, 15, 14, 15, 16, 17, cūm dixisset Magdalena stetisse extra monumentum plorantem, cūmque se in monumentum inclinasset, vidiisse angelos, qui eam interrogaverint. **Multer, quid ploras? dicit, inquit, eis, **qui tulerant Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum.** **Huc cum dixisset, conversa est retrorsum, et vidit Iesum stantem, et non sciens, quia Iesus est.** Ilici a Iesu: **Multer, quid ploras? quem queris?** Ilici existimat, quia hortulans esset, dicit ei, **Domine, si tu sustulisti eum, dicito mīhi, ubi posuisti eum, et ego eum tollam.** Dicit ei Jesus, **Maria.** Conversa illi dicit ei: **Rabboni, quod diciter magister.** Dicit ei Jesus: **Nolime tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum. Vade autem ad fratres meos, et die eins; Ascendat Patrius meum, et Patrem vestrum.** Quod attinet ad Marcum, minor est difficultas, cūm enim illi propositum esset dicere Christum mulieribus appariisse, prætermis omnibus circumstantiis dixit eam de surrexisse Christum, non de resurrectione, sed, ut ita dicam, de surrectione loquens, quasi prius sedisset, et Magdalene apparuerit. Surgere enim Hebraicā phrasī dictur, qui aliquid operis agreditur, etiam verē non surget, ut **Copii populus manducare et biberi, et surrecerant iudere**, id est, incoperire, et supra, cap. 24, 11: **Muli pseudopropheta surgent, id est, existent, aut se demonstrare incipient, et versus 24: Surgent enim pseudochrīsti.** Non enim Marcus docere voluit quā hōrā Christus resurrexisse, quod, ut vers. 6 docuumus, incertum omnino est, sed quā hōrā Christus mulieribus apparuit. Quid autem solam nominet Magdalena, aut id eo fecit, quod soli prius Magdalene apparuerit, ut paulo infra disputatur sumus, aut quod cūm omnibus simul mulieribus apparuerit, tamen cum sola prius Magdalena locutus fuerit. Verba Joannis plus habent difficultatis. Sunt igitur qui existimunt his se Christum mulieribus demonstrasse: primum soli Magdalene adhuc iusta sepiuslerunt, hanc et retrò respiciunt, ut Joannes dicit videtur; deinde omnibus mulieribus quod ad sepius venerant, ut discipulis nomineant redentibus. Nam cum omnes in monumento essent, digressi, ut abirent, alīs Magdalena adhuc plorantem juxta sepulcrum restituisse, cūm respectis retro, vidiisse Christum, ab eo interrogata quid ploraret, aut quid quereret, hortulans ratam respondisse: **Domine, si tu sustulisti eum, dicito mīhi, et ego eum tollam.** Christum respondisse nomine eam appellantem, **Maria,** et cetera quae Joannes narrat tunc accidisse; mox Magdalena profectam, inde exteras que preibant, mulieres curriuolo consecutam, cūmque una cum illis pergeret, Christum ilius iterum simili cūtibus apparuisse, ut hoc loce Matthaus scribit. Sic D. Augustinus, lib. 5 de Consensu evang., cap. 24., et Severus apud D. Thomam in Comment. Alii duas quidem, sed alī factis apparitiones fuisse putant. Prīus enim Magdalena solam ad monumentum venisse, atque tunc illi, quemadmodum scribit Joannes, visum fuisse Christum; deinde una cum ceteris mulieribus ad monumentum redisse, et cūm inde rursus ad apostolos reverterentur, Christum illis in viâ, uti at Matthaus, occurrisse. His Gregorius Nyssenus ancor est. Utramque opinionem, quia bonus habet auctores, non tam probant, quam quām non refutare. Sed nescio quoniodi mihi insedū animo. ut yix**

fulgentes, qui illas sic affati sunt, ut habemus Luce
24, 6; tum ex metu et gaudio concussæ citè abie-
rant Jerosolymam, queque viderant et adiungerant
apostolis narravere; Et visa sunt ante illos sicut deli-
berantum, Luca 24. Ex cap. 20, 2, Joannis, Maria
Magdalene venit ad Petrum et Ioannem, tum ambò
apostoli cœcurerunt, eamna rursis ad monimentum

COMMENTARIA, CAP. XXVII

ILLE AUTEM ACCESERUNT, ET TENERUNT PEDES EIUS. Joannes, 20, 17, indicat Magdalena pedes Christi non tetigisse; prohibuit enim a Christo dicente: *Noli me tangere*; nondum enim ascendi ad Patrem meum. Si eadem, ut ego existimo, haec fuit visio, de qua Matthaus, et illa, de qua Joannes scribit, non difficile potest ea quae inter evangelistas videtur esse repugnanciam conciliare. Joannes enim non dicit Magdalena pedes Christi non tetigisse, sed Christum dixisse: *Noli me tangere*. Atque fortasse, cum hoc Christus dicere, jam tegetur, ut nonnulli interpres existimant; fortasse Christo etiam probante tegit, ut res importanter et pertinaciter est amor. Simile enim supra, c. 9, 50, 51, legimus exemplum, cum Christus eucosmico tangere, illicitee praecepit dicens: *Vide te ne quis sciat; illi, inquit evangeliista, exstante disfamauerunt eum in terra illa. Obedientia enim et pietatis genus esse putaverunt Christo in hac re non obediere. At solam Joannem Magdalena prohibuit fuisse dicti, ne tangenter Christiani. Quid si omnes prohibite sint, sed Joannes, quia de sola Magdalena loquebatur, sicut solam ad sepulcrum venisse dixerat, solam vidisse Christum, ita solam prohibuit tangere fuisse dicti? At exterior evangeliste, qui de aliis loquuntur, non dicunt eas fuisse tangentes; nec Magdalena prohibuit dicunt; quemadmodum ergo id quod in Magdalena factum fuisse constat, per terminum, ita id ipsum quod in aliis mulieribus cadem ratione factum esse probable est, praetermittente potuerunt; quia non quid Christus fieri vetusset, sed quid factum esset, non Christi voluntatem, sed mulierum in Christum amorem declarare voluerint. Quid si, ut plerique putant, haec ab illa, de qua Joannes scribit, diversa fuit visio; non quidem cedem, sed similis tamen oritur questione, cur illa Magdalena Christus se tangere prohibuerit, ita eandem Magdalena et ceteras mulieres non prohibuerint. Quid si et hic prohibuit, sed ut evangeliste praetermisserunt? Joannes, quia hanc visionem, si diversa fuit, non narravit; ceteri, quia, quanvis narraverint, tamen modo diximus, non quid Christus velletius, sed quid mulieres feceris nisi, declarare voluerint. Itaque et omnes prohibuerint, et omnes tangere, hinc neutrum expressum sit, tamen potuerint; hinc sive omnes, sive aliqua tegetur, sive omnes, sive aliqua prohibuerint, dñe tamquam adhuc questiones manent, cur aut omnes, aut aliquae tegeterint; omnes certe tangere voluerint, et cur Christus, aut omnes, aut solam certe Magdaloram prohibuerint, aut voluerint saltem prohibire. Ad priorem questionem natura ipsa respondet. Quis enim Christiani consuetudine ante videns Christum, non subito peritus gallo in eis amplectum corriusceret? Mulieribus anima modesta et veritudo cum opere non simplex, sed pedes, ut Theophylactus et Euthymius docuerunt. Erat porrör inter Iudeos reverentia et adoratio genus, praesertim mulierum ergo viros, pedes tangere; sicut Exodi 4, 25, Sephora mariti pedes tegit, quasi decimabunda, et ex Reg. 4, 27, mulier illa Sumamitis, cui ad Eliesem venisset, ejus pedes tegit, orans ut veniret, et filium sum mortuum suscitaret. Quemadmodum apud Grecos adoratio genia tangebant;*

Kai τα μεν αριστα ποιησεν, και τα δε ποιαν, inquit Gracius ille poeta Illad. A: de qua consuetudine et ejus origine multa. Plinius, libro 44, cap. 45, nescio quoniam vere, philosophatur. Eius certe morem diu in Ecclesia viguisse, ut qui Episcopos salutant, eorum gema manu tangere, ex nonnullis veterum conciliorum decretis invenimus. Sicut ergo Magdalena reverentia causa, Lue. 7, 58, Christi petes tenit; sic omnes hoc loco mulieres pedes ejus adorare temerunt, quod explicans evangelista addidit statim: *Et adoraverunt eum*; propera ergo tegetur, ut adorare. Altera tangendi causa esse potuit, ut experientia vestra esset Christus, et spiritus aliquis qui falsa ipsas Christi spuma deluderet, ut Theophylactus multos auctores existimabat dicit. Poterunt id facere mulieres non sine exemplo; nam et apostoli, ut alii Lucas, cap. 24, 57, cum primis vidissent Christum, putaverunt se spiritum rideare. Cur ergo Christus, ant omnes, aut solam saltem prohibuit Magdalena, ne se tangere? Ab ipso Christo ratio regni eius redit: *Nondum enim, inquit, ascendi ad Patrem meum; sed ea ipsa ratio diffunditur questionem reddit.* Quid enim sibi vult: *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum?* postquam ad Patrem ascenderit, cum tacitura esset, quemadmodum dicit. D. Augustinus argumentatur. Atque propterea tangere cum posse ac dehere videbatur, quia nondum ascenderat ad Patrem; si enim ascenderet, nec deberet, nec posset tangere. Quidam non omnino se tangi Christum prohibuisse existimat, sed eo modo quo Magdalena tangere videbatur, quasi hominem, qui eodem modo quo ante mortem familiare esset inter homines versatus, et sese omnibus tangendum prebuerit; cum non ita cum illis sicut anteversus esset, sed more spiritus, qui nec videtur, nec tangitur, sed aliquando appareat, aliquandoabit. Sic Justinus Martyr, quast. ad Orthodox. 48, et Cyrilus, lib. 12 in Joannem, cap. 50, unde constat in Ecclesiis manasse disciplinam, ut spiritu sanctificatis mysteria clamare solitus esset: *Sancta sanctis*, — sicum Christus antequam ascenderet et Spiritum sanctum in apostolis mitteret, non est passus se a mulieribus tangi. Nam si apostoli se tangentes daret, *Palpate, inquit, et credite*; si Thomassus in latus sunt, et in locum clavorum digitorum intere, fecit necessario, ut eorum incredulitate tactu moderetur, sicut ante mortem suam agrotos tactu curare conveverat. Ingeniosa interpretatio, sed quomodo habet ratio? *Nondum enim ascendi ad Patrem meum?* Alii propero prohibuit Magdalena tangere, quia indigna erat ut Christianum tangere, que de ejus resurrectione etiam testificante argo dubitabant, et viventem cum mortuis adhuc quereret, Chrysostomus, hom. de Joanni Baptista, Ambrosius, serm. 35. et in Psal. 46, et lib. Comitem in Lucam, 10, Hieronymus, quest. 5 ad Hiedbium, et in Epistola ad Paulum de Obitu Blesii, Augustalis, epistola 5. Alii mysterio factum putant; per Magdalena enim genitum Ecclesiam significari, quae non ante creditit, quod est Christum tangere, quam ad Patrem ascenderet, ut D. August., tract. in Joannem 26 et 121, interpretetur. Mysterium aliud esset ut concedatas, tamen solum esse mysterium, nec aliena ambasse causam, cedere non possumus. Alii adam et Augustinus, insiden doulos locis, et epistola 222, et lib. 4 de Trinit., cap. 5, interpretationem habent, quam ipsius heresi receptabo. Sic inquit, *in se voluit credere Iacobus, hoc est, sic spiritu sanctis tangere, quod ipsi et Patre unum solum*. Ejus quippe taliter sensibus quodammodo ascendit ad Patrem, quicis ne proficiat, ut Patri agnoscat aquilam; aut non recte tangatur, hoc est, non recte in eum creditur; nondum enim ascendo ad Patrem meum; ibi me tangere, quando me crederitis Patri non imparem Deum I. Sequitur Fulgentius Augustinus discipulus praepceptorem lib. 2 ad Thrasymundum. Ad eundem feret modum Chrysostomus, homil. 5 de Resurrectione, interpretatur: *Noli, inquit, me tangere; non debes tangere, sed credere*. Calvinus sic ultra conjecturā dicti Christianus haec verba non dixisse, nisi postquam Magdalena non solum ejus pedes tegeterat, sed nimis etiam tegeterat et contraclavat; quasi Christus non tactum, sed nimis et importunum tacum prohibeat. At quid cum nimis tactu quod sequitur? *Nondum enim ascendi ad Patrem meum?* Nec tacitus prateribo quod Calvinus Magdalene pietatem et religionem superstitionem appellat, et studium ergo Christianum fervorem vocat; quod vel servare horruisse, nisi iudicasset Ecclesie publico interesse; ut quoadmodum hereticis de sanctis viris ac mulieribus loqui soleant, Catho-

(i) Hæc verba Augustini ex tract. 121 in Joan. de-
sumpta sunt.

lici sciant, et ex ipsis verbis de eorum doctrina et religione iudicent. Ad rem ut redeam, propterea nulla nisi ex superioribus placet interpretatio, quod cum nulla carum ratio, quam Christus reddit, convenire possit, nondum enim ascendi ad patrem meum. Itaque querenda alia explicatio est, cum quia haec ratio recte conveniat. Ego quidem simplicius, nullum licet auctorem habens, et minus ingeniose interpretari solet, voluisse Magdalenaum ita Christum tangere, quasi cum amplius non visuram, et quasi timeret, ne statim abiaret, aut ad Patrem ascenderet, et occasione amplexandi, et adorandi habuitur non esset. Ad hunc iesus sensus Christus respondet: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum, quasi dicat, satis habebis temporis, ut me sape tangas, antequam ad Patrem ascendam, nunc noli me tangere, noli ad pedes meos hucere, sed citio ab aliis fratres meos, et dic, ut eam in Galileam, ubi me videbunt. Huic interpretationi nihil aliud videtur obstat, quam quod Christus non dicat, nondum ascendam, aut nondum ascendo, sed nondum ascendi ad Patrem meum. In promptu responsio est, ita vulgo loqui sollem, nondum discessi, cum significare volumus nos non tam citi discessores, sed satis adhuc esse temporis, ut cum amico, qui nos interpretare vult, colloqui possumus. Dicimus etiam aliis in locis sapere non naturalem et proprium actum, sed agendi voluntatem, et decreturn significare; vidi pasci, inquit Petrus, Joan. 21, 5, id est, decrevi ire ad piscandum; eum enim hoc dicit, nondum ibat. Respondent alii, venimus et nos tecum, id est, venire volumus, nondum enim veniebant. Eodem modo a Christo dictum est, nondum ascendi, id est, nondum ascendere decreti ad Patrem meum. Si ergo Christus omnes mulieres se tangere prohibuit, hoc sensi prohibiti: si solam Magdalenaem, id est solam prohibuit, quia sola hoc modo, et hoc animo tangebat; id est a discipulis tangi non prohibuit; sed eos potius ad tangendum invitabat. Palpate, inquit, et videte quia spiritus carnis et ossa non habet, Luc. 24, 39, et: Infer digitum tuum huc, et vide manus meas: si offer manus tuam, et mitte in latum meum: et noli esse incredulus, sed fidelis, Joan. 20, 27. Cur prius Christus a mulieribus, quam a viris, et quando Christus vixit fuerit, queritur interpres solet. Eius rei una statim ratio lectoris animo etiam non quereretur, priores Christiani videre mulieres, quia priores quiescerunt: digne fuit et mercede anima diligenter, Cito, inquit Cyprian, in serm. de Resurrectione, primae videndarunt et cogoverunt, quae ardentes tanta, que deputatae quiescerunt; et Hieronymus: Quo sic quarebant, quae illa correbarunt, reverbatur omnium habere Dominum resurgentem, et prius audire: Ave, ut matıldictum. Eue mulieris in mulieribus subterfuerat. At cur mulieres potius quam viri priores quiescerunt? Mulierum stadium, et pietaem cum apostolorum studio, et pietaem comparare nostrum non est, ut dicamus propterea mulieres, non apostolos Christum ad monumentum videntes quiescerunt, quod plus in eum stolidi, et pietas haberent; hoc Deo iudicemus relinquantibus; aliam nos rationem, que in manifesto est, affere possumus: propterea mulieres Christiani quiescerunt, quia eus corpus ungere volebant. Ungerent autem mortuos, sicut lavare, et involvere, non tam virorum, quam mulierum erat officium. Non ergo mulieres Christum, sed corpus Christi quiescerant, propterea ab angelis reprehenduntur: Quid queritis viventes cum mortuis? Luc. 24, 5. Tamen quia hoc ipsum officium fuit, remuneracione non caruit, ut prima Christiani videbent. Alla quoque potuit esse causa, cum Christus mulieribus priusquam viris voluerit apparet. Perseverant mulieres dicensis haec discipulis non solum usque ad Christi mortem, sed etiam usque ad finem sepulture, Luc. 23, 55, haec mulieres resurrectionis eius testes esse speraverunt, quae et mortis, et sepulture eius testes erant. Sciebat etiam Christus faciliter mulieres

quam apostolos vido se credituras esse, ut est ingenuum mulierum ad credendum magis propensum et facile quam virorum. Eventus id docuit, apostolos enim etiam vido Christo dubitasse legimus infra, vers. 17, et Luce 24, 58, 59, mulieres vido quidem, et audio angelus dubitasse ex Joanne colligimus, vido autem Christo dubitasse nullo ex evangelista colligimus. Voleuit ergo Christus per mulieres de sua jam resurrectione persuasas apostolos ad credendum paulatim preparare. Alias Hilarius, et Ambros, sed allegoricas rationes afferunt. Querunt ali, cur non ipse Christus primitus sensus Christus responderet: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum, quasi dicat, satis habebis temporis, ut me sape tangas, antequam ad Patrem ascendam, nunc noli me tangere, noli ad pedes meos hucere, sed citio ab aliis fratres meos, et dic, ut eam in Galileam, ubi me videbunt. Huic interpretationi nihil aliud videtur obstat, quam quod Christus non dicat, nondum ascendam, aut nondum ascendo, sed nondum ascendi ad Patrem meum. In promptu responsio est, ita vulgo loqui sollem, nondum discessi, cum significare volumus nos non tam citi discessores, sed satis adhuc esse temporis, ut cum amico, qui nos interpretare vult, colloqui possumus. Dicimus etiam aliis in locis sapere non naturalem et proprium actum, sed agendi voluntatem, et decreturn significare; vidi pasci, inquit Petrus, Joan. 21, 5, id est, decrevi ire ad piscandum; eum enim hoc dicit, nondum ibat. Respondent alii, venimus et nos tecum, id est, venire volumus, nondum enim veniebant. Eodem modo a Christo dictum est, nondum ascendi, id est, nondum ascendere decreti ad Patrem meum. Si ergo Christus omnes mulieres se tangere prohibuit, hoc sensi prohibiti: si solam Magdalenaem, id est solam prohibuit, quia sola hoc modo, et hoc animo tangebat; id est a discipulis tangi non prohibuit; sed eos potius ad tangendum invitabat. Palpate, inquit, et videte quia spiritus carnis et ossa non habet, Luc. 24, 39, et: Infer digitum tuum huc, et vide manus meas: si offer manus tuam, et mitte in latum meum: et noli esse incredulus, sed fidelis, Joan. 20, 27. Cur prius Christus a mulieribus, quam a viris, et quando Christus vixit fuerit, queritur interpres solet. Eius rei una statim ratio lectoris animo etiam non quereretur, priores Christiani videre mulieres, quia priores quiescerunt: digne fuit et mercede anima diligenter, Cito, inquit Cyprian, in serm. de Resurrectione, primae videndarunt et cogoverunt, quae ardentes tanta, que deputatae quiescerunt; et Hieronymus: Quo sic quarebant, quae illa correbarunt, reverbatur omnium habere Dominum resurgentem, et prius audire: Ave, ut matıldictum. Eue mulieris in mulieribus subterfuerat. At cur mulieres potius quam viri priores quiescerunt? Mulierum stadium, et pietaem cum apostolorum studio, et pietaem comparare nostrum non est, ut dicamus propterea mulieres, non apostolos Christum ad monumentum videntes quiescerunt, quod plus in eum stolidi, et pietas haberent; hoc Deo iudicemus relinquantibus; aliam nos rationem, que in manifesto est, affere possumus: propterea mulieres Christiani quiescerunt, quia eus corpus ungere volebant. Ungerent autem mortuos, sicut lavare, et involvere, non tam virorum, quam mulierum erat officium. Non ergo mulieres Christum, sed corpus Christi quiescerant, propterea ab angelis reprehenduntur: Quid queritis viventes cum mortuis? Luc. 24, 5. Tamen quia hoc ipsum officium fuit, remuneracione non caruit, ut prima Christiani videbent. Alla quoque potuit esse causa, cum Christus mulieribus priusquam viris voluerit apparet. Perseverant mulieres dicensis haec discipulis non solum usque ad Christi mortem, sed etiam usque ad finem sepulture, Luc. 23, 55, haec mulieres resurrectionis eius testes esse speraverunt, quae et mortis, et sepulture eius testes erant. Sciebat etiam Christus faciliter mulieres

essent, tamen usque adeo esse adversus Christum animatos, et tantoper timore, ne resurrexisse crederebatur, ut facili divinarent fore ut pecuniam sibi ad celandam ejus resurrectionem darent. Non facile hoc credo; nec enim se capituli periculo exposuissent spem tam certam: venerunt ergo, non ut pecuniam emungerent, sed ut officii sui rationem redderent, ne fortassis apud presidem tanquam deserti officii rei agerentur.

VERS. 10. — TUNC AIT ILLIS JESUS, NOLITE TIMERE. Vero simile est mulieres per pedes Christi quavis und ex parte repente perfusa gaudio, quod eum ante se videbant, sicut tamen ex parte trepidantes accessisse, et num phantasma esset dubitantes, antea quam propria recipererunt, et loquenter audient, propterea dicit illis: Nolite timere.

TERMINATE. Item eas facere quod angelii, jubet, ut angelorum visionem veram fuisse confernet; ita Christi angelii, angelis Christi mutuam operam prestitum.

FRATRIBUS MEIS. Quidam fratres a Christo ejus cognitos vocatis putant, ut supra, c. 12, 46, 47, melius omnes discipulos intelligentes, ut dixerat angelus vers. 7: CITO EUNTES DICITE DISCIPULIS ETIAM, quacummodum effectus etiam declaravit; mulieres enim non soli Christi cognatis, sed omnibus etiam apostolis ejus nuntiaverunt resurrectionem, infra, vers. 16, et Luke, 24, 10, et Joan. 20, 48; vocat autem omnes discipulos fratres, quod, sensu ipse, quavis alio genere, quam ipsi, dei filii essent, quia ejus faciebant voluntatem, sicut dixerat, c. 12, 49, 50: Quod est mater mea, et qui sunt fratres mei? et extensis manuam in discipulos suis dicit: Ecce mater mea, et fratres mei; quicunque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in coelis est, ipse mens frater, et soror, et mater est. Narrabo, inquit, nomen tuum fratris meis, Psal. 21, 25, ut ad Hebreos, 2, 12, exponit D. Paulus. Hoc loco perproprio apostolos fratres appellavit, et ut se Christum esse ostenderet, qui eos iam, cum in media concione esset, dicens demonstratos fratres suos esset dixerat, et ut blandi fratum appellations dejectos metu ornatos alleveraret, et ad se visendum intaret.

UT EANT IN GALILEAM. Vide quo versus 7 dicta sunt; sciebat Christus apostolos solo mulierum testimonio in Galilaeam ituros non esse, sed facit, quod in se est, et quia expediebat, ut eis crederet, sequitur ibi primum videbant, et nihil omnino nisi duxit esse video, si hoc ad id quod evangelista dixerat, referatur, hoc ipsum vel inter ipsos Judaeos divulgatum fuisse, milites datus a sacerdotibus pecunia corruptius dixisse, atque divulgasse discipulos se dormientes furatos fuisse corporis; neque hinc interpretationi quidquam ad probabilitatem deesse prater bonum auctorem video. Ceterum eo per se probabiliter, quod, ut hoc dicere, quam, ut illud, quod omnes interpres dixisse putant, plus causa evangelista videtur habuisse. Magis enim convenirebat historie, ut diceret sacerdotum fraudem ne apud ipsos quidem Judeos latuisse; ne quod existimat, se illis fauum objecisse crimen; quam ut diceret Iudeus credidisse Christum a sacerdotibus forte sublatum, quod ut exponeret, historiam minime postulabat.

VERS. 10. — UNDECIM AUTEM DISCIPULI. Judas enim autem unus de hominibus diei. Nempo Christum a discipulis forte fuisse sublatum, a Chrysostom, homil. 91 in Matth., Enym, in Comment., Severus et Rambanus apud D. Thomam exponunt. Neque qui alter interpretetur inuenio, eti si nihil absurdum esse video, si hoc ad id quod evangelista dixerat, referatur, hoc ipsum vel inter ipsos Judaeos divulgatum fuisse, milites datus a sacerdotibus pecunia corruptius dixisse, atque divulgasse discipulos se dormientes furatos fuisse corporis; neque hinc interpretationi quidquam ad probabilitatem deesse prater bonum auctorem video. Ceterum eo per se probabiliter, quod, ut hoc dicere, quam, ut illud, quod omnes interpres dixisse putant, plus causa evangelista videtur habuisse. Magis enim convenirebat historie, ut diceret sacerdotum fraudem ne apud ipsos quidem Judeos latuisse; ne quod existimat, se illis fauum objecisse crimen; quam ut diceret Iudeus credidisse Christum a sacerdotibus forte sublatum, quod ut exponeret, historiam minime postulabat.

VERS. 10. — UNDECIM AUTEM DISCIPULI. Judas enim

VERS. 16. — UNDECIM AUTEM DISCIPULI ADIERUNT

aut jam sese laqueo prefocaverat, ut omnium foris affectorum fert opinio, aut certe spe omni salutis abjecta langeum cogitabat, neque ausus fuerat, postquam Christum vediisset, ad Apostolorum redire consortum. Oportebat enim Davidis impleri prophetam: Fiat habitatio ejus deserta, et episcopatum ejus accipiat alter, Psal. 68, 26, ut Petrus, Act. 1, 20, interpretetur. Videat, si volet lector, quae à nobis cap. 27, 5, dicitur.

AIDERUNT IN GALILEAM. Non statim, sed post octo, ut minimum, dies, ut D. August., lib. 5 de Consensu evang., c. 25, ex evangelistarum historia probat. Multa enim Matth. prætermittit, quia ut alii testantur evangelizare, per octo dies Apostolus adhuc Hierosolymas convenientius facta sunt. Quae, ut, quo ordinis acciderint, intelligantur, aliquem non erit ab hoc loco quibus, et quo tempore Christus post resurrectionem apparuerit, obiter explicare. Primum quidem matris eius apparuisse, non quod evangelista facit dicere, sed quod fieri decuerit, credendum est. Nec eorum multi placuerint, qui in hac opinione in animis feroci omnium Catholicorum jam inherente refutanda multum operae consumant. Secundo, eodem die, quo resurrexit, apparuit Magdalena, aut soli, ut D. August. et plerique interpres putant, aut, ut nos sumus interpretati, mali cum aliis mulieribus, quae ad sepulcrum simul venerant, Joan. 20, 12. Tertio, ut major pars senti auctorum, omnibus mulieribus, quae ad monumentum venerant, simul redeuentibus apparuit, quod eodem etiam die factum est. Quartio, eodem quoque die Petrus credidit appetuisse, aut soli, ut pater Leo non in lib. contra Michaelon Constant., cap. 45, aut, ut vero simile est, eliam Joanni, cum à sepulcro redisset, ut colligit ex Luce 24, 54: Surrexit Dominus verbi, et apparet Simon; et ex D. Paul., I Cor. 15, 5, 5, 5: Tradidit enim vobis in primis, quod accepit; quoniam Christus mortuus est secundum Scripturam pro peccatis nostris, et quia septuaginta est, et quia resurrecti tertio die secundum Scripturam, et quia risus est in Cœlo. Quinto, eodem multis die visus est duobus illis discipulis enim Seditius corrigunt :

Fare, implore custos,
Responde sclerata cohors, si Christus, ut audeas
Dicere, concluso fratre productus ab auctro
Sopitus latuit, cuius jacit intus amictus?
Cuius ad exvitas soluti angelus? ambe besti
Corporis ablator velocius esse putat
Solvere contextum, quam devestare ligatum?
Cum morsa sua fortis contraria? caudis ergo
Cum Domino vobis, quod quis linte tollit.
Menita est vos vana sibi, temeris ista figuram,
Res vestra egregium, Iudeus constat ademptum,
Quoniam nos portavos petros Christum.

VERS. 15. — LT DIVULGATUM EST VERBUM ISTUD APUD IUDÆOS USQUE IN HOMINERUM DIEM. Nempo Christum a discipulis forte fuisse sublatum, a Chrysostom, homil. 91 in Matth., Enym, in Comment., Severus et Rambanus apud D. Thomam exponunt. Neque qui alter interpretetur inuenio, eti si nihil absurdum esse video, si hoc ad id quod evangelista dixerat, referatur, hoc ipsum vel inter ipsos Judaeos divulgatum fuisse, milites datus a sacerdotibus pecunia corruptius dixisse, atque divulgasse discipulos se dormientes furatos fuisse corporis; neque hinc interpretationi quidquam ad probabilitatem deesse prater bonum auctorem video. Ceterum eo per se probabiliter, quod, ut hoc dicere, quam, ut illud, quod omnes interpres dixisse putant, plus causa evangelista videtur habuisse. Magis enim convenirebat historie, ut diceret sacerdotum fraudem ne apud ipsos quidem Judeos latuisse; ne quod existimat, se illis fauum objecisse crimen; quam ut diceret Iudeus credidisse Christum a sacerdotibus forte sublatum, quod ut exponeret, historiam minime postulabat.

VERS. 16. — UNDECIM AUTEM DISCIPULI ADIERUNT

IN GALILEAM. Ea videtur solennis apparatio, in qua visus est plus quingentis fratribus, I Cor. 15, 6.

entibus Emauentem apparuerat, tamen omnibus aut plerisque simul discipulis non nisi bis ante apparuerat: primum eodem die, quo resurrexerat absente: secundum octo diebus post Thomam jam presente: tertio hoc loco, cum septem discipuli in mari Tiberiadis pescarentur. Nonne apparuit omnibus simul discipulis in monte Galilee, ut hoc loco Matthaeus ait. Atque hæc, ut Chrysost. existimat, ultima fuit ante ascensionem apparitio, cui Augustinus deciman addidit eam, quā discipulis in colum ascendens vīsus est. Ex D. Paullo, I Cor. 16, 6, 7, alii duas apparitiones colligi posse nichil videntur. Deinde, inquit, vīsus est, plus quam quinque fratribus simul, ex quibus multi moment usque adhuc, quidam autem dormierunt. Deinde vīsus est Jacobo, I Cor. 15, 8. Quibus si eam etiam addamus, quā D. Petrus post resurrectionem in colum sibi ἐγένετο ultimam ἀρχαντικην vīsum esse dicit, reuelatio omnino Christi apparitiones reperiuntur.

In monte. ubi constituerat illis dominus. Nihil de monte Christum mulieribus dixisse tradidit evangelista; neque constat an id mulieribus, an apostolis dixerit; dixisse tamen aitquid ex hoc loco perspicuum est, aut ante mortem, cum illis dixit, postquam autem resurrexerat, precedens vos in Galileam, supra, c. 26, 52, ut patet Euthym., ut post resurrectionem, cum Hierosolymæ discipulis apparuit, ut quidam existimat. Cur in monte discipulos ire insisterit, non diffiliter suspicari possumus, volebat cum illis liberè, et sine arbitrio loqui, quod quoties volebat facere, in monte eos seducere, ut appareat supra, c. 14, 25; et 15, 29 et 47, 1, ut Euthym. admonitet. Quis illi fieri montis, certum non est. Hoc tantum constat fuisse iuxta mare Tiberiadis, qui et lacum Genesareth, et mare Galilea appellabatur, cap. 14, 25 et 15, 29. Nam ex mente, ubi discipuli erant, ad mare illud quasi proprionum piscatum ibant, ut constat ex Joani, cap. 21, 2. Quapropter coram opinio, qui putant eum fuisse montem, unde postea Christus in celum evectus est, vera esse non possit; quia hic, ut Matthaeus scribit, in Galilæa erat, illi autem, unde in celum ascendi, milie, aut, ut alii volunt, bī mille passus ab urbe Hierosolyma distabat, ut ex Actis, c. 1, 12, probatur. Alii eum montem fuisse existimat, in quo Christus transfiguratus fuerat, quem pleigne Taborum appellant, quā de re diximus supra, cap. 17, 2.

Vers. 17.—ET VIDENTES EUM ADORAVERUNT. Id est, adhuc extrinsecus adoratione crediderant, confessique sunt non solum Christum, sed verum etiam esse Deum, eum de ejus iam resurrectione dubitare non possent. Dubitationis enim adorationem opponit, cum statim addat, quidam autem dubitaverunt. Quibus in verbis queri solet, quomodo discipuli post tot tamque apertas visiones dubitaverint. Nonnulli non ex undecim discipulis, sed ex aliorum numero, qui discipuli etiam appellabantur, eos, qui dubitaverunt, fuisse putant; cum eum post resurrectionem nunquam vidiissent; in qua sententia Theophylactus est. Alii de illis ipsi apostoli, qui Christiani adoraverunt, dictum existimat; quantum autem dubitaverunt, non quod eodem loco ac tempore, et adoraverunt, et dubitaverint, sed quod illi ipsi, qui numeritate adoraverunt, prius Hierosolymæ dubitassent. Quam etiam interpretationem retinet, et approbat Theophylactus. Sed dubium non est quin evangelista non solius tempus a tempore, locum a loco, sed personas etiam a personis distinguere voluerit; alios fuisse, qui crediderunt et adoraverunt, alios, qui dubitaverunt. Manifestum enim est non omnes dubitasse. Non ergo eosdem et

Vers. 17.—QUIDAM AUTEM DUBITAVERUNT. Vel est enallage, pluralis numerus pro singulari; vel alii ab apostolis dubitaverunt.

Vers. 18.—DATA EST MIHI OMNIS POTESTAS, super omnem Ecclesiam. Et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, Ephes. 1, 22. Data quidam illi est potestas, et constitutus est rex super Sion montem sanctum

dubitasse et adorasse intelligit. Alii interpretantur nonnullos ex apostolis simul atque in monte viderunt Christum, adorabundos procidisse, alios cunctatos esse, ac substituisse, non quidem de Christi resurrectione, et divinitate dobitantes, sed an ille, quem videbant, quemque alias post resurrectionem sapienter, Christus esset. In hac sententia videntur esse Chrysost., homil. in Matth. 91, et Gregorius Nyssenus, in Comment. Alii, quod Matthaeus dicit, quidam autem dubitaverunt non ad hanc visionem, que in monte Galilee accidit, sed ad eam, que Hierosolymæ accidat, cum Thomas dubitavit, et cum aliis discipuli spiritum se videtur pateretur, Luc. 24, 37, et Joannis 20, 25, 27, referendum existimat, voluisse enim studentem breviti Matthœum omoes visiones, quibus Christus discipulis apparuerat, una complecti, et quidquid in illis noto dignum acciderat, indicare. Accidaret autem, ut nonnulli discipuli, maxime Thomas dubitaret, id ergo dixit, quidam autem dubitaverunt, non quidam tunc in monte Galilee, sed prius Hierosolymæ. Dicit aliquis Hierosolymæ non solum Thomam, et nonnullos alios, sed omnes omnius discipulos dubitasse, putasseque spiritum se videre, Luc. 24, 37. Respondunt qui hanc sequuntur interpretationem, ut mihi videatur probabiliter Lucam communiter dixisse discipulos existimasse se spiritum videre, non quod omnes existimaverint, sed quod aliqui, sicut dixit supra Matthaeus, cap. 27, 44, latrones in Christum crucifixum esse convicci, quia unus latro jecerat. Hec nichil placet sententiæ, ut Beda etiam, et Theophylacto placuisse video.

Vers. 18.—ET ACCEDUNT JESUS. Sunt qui putant, haec non tunc, sed postea in ultima demonstratione, quæ se Christus discipulis ostendit, cùm vellet in celum ascendere, accidisse, quod valde mihi probabile videatur. Multa enim, cap. 21, a versu 15 usque ad finem, narrat Joannes à ceteris evangelistis prætermissa, quæ post montis Galilee apparitionem, et antequam hæc fierent, quæ punc Matthaeus scribit, coniungunt. Quod Petrus Christus ter interrogaverit: Simon diligis me plus his? quid illi pascendaram ovium tuarum curam dederit; quod quia morte morituras esset, significaverit; quod Petrus de Joanne dixerit: Hic autem tuus quid? Christus responderet: Sic enim vobis manere, donec veniam, quid ad te? tu me separare; quod exierit sermo inter fratres, quod discipulus est tu non moritur; que omnia in commentariis in Joannem explicabuntur.

Data est mihi omnis potestas in celo et in terra. Quod antequam apostolis potestatem evangelii predicandi tradat, datum sibi in celo et in terra omnem potestatem dicit, cōspectat, ut doceat se nihil sibi temere arrogare, nihil illis dare, quod non habeat, et ut vulgo loquantur, suas illis quodammodo litteras patentes ostendat, quibus constet, quia eos auctoritate apostolis crevit, et tanta illi concedat potestatem. Illud durius videri potest, quid sibi datum omnem potestatem dicat, cūm eam ipse habeat. Non preteribant hos negligenter Ariani, sed contra Christi divinitatem inter alia Scriptura testimonia hoc etiam Catholicis objecerunt, quasi Deus esse non possset, cui potestas non iurata, sed data esset, ut Athanas. in Orat. contra Arian., quid Deus ex Deo sit verbum, et Cyrilus, libro 2 in Joanne, cap. 75, auctores sunt. Duobus modis veteres illi patres respondebant. Primum datum sibi omnem potestatem dixisse Christum, quia, cūm homo factus est, cūm natura humana accipisset, ut nobiscum communicaret. Itaque non tam sibi quam nobis datum esse si-

ejas, in ipsa Incarnatione, cūm Verbum caro factum est; tum enim rex et sacerdos fuit constitutus. Sed executio utriusque potestatis in opportunitum tempus dicitur est. Ait hujus potestatis participes fecit apostolos, et ejus successores non regni temporalis, quod regnum Pilati dixit non esse de hoc mundo.

gnificare. Sic Athanasius. Deinde accepisse quidem potestatem, quatenus homo erat, quam, quatenus erat Deus, naturaliter habebat. Sic Gregorius Nyssenus, et Cyrus Alexandrinus. Poterant sine illa absurditate concedere etiam, quatenus Deus erat, potestatem omnem, sicut et naturam ipsam divinam à Patre per eternam generationem accepisse, ut idem autem auctores illud interpretari solent: *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo*, Luc. 10, 22. Hec omnia vero quidem dicuntur, sed non satis neq; quidem iudicio ad hanc rei explicacione accommodantur. Loquitur enim hic non de qualibet potestate, sed de ea quā apostolis dabit, id est, de potestate regni sui spiritualis acquirendi, colligendique, quam ad ram apostolis mittetur. Et ita loquitur, quas eam potestatem aut resurrectionem non habuerit, ut alio loco idem Athanas. auctoritat. Nam tanquam in rea dicit, *data est mihi omnis potestas, euntes ergo docete, etc.* Non ergo de eo loquitur potestate, quam ut Deus, nec de ea quā non homo sed de ea, quam ut redemptor hominum habebat, quamque per mortem, et resurrectionem suam sibi comparaverat. Quia enim omnes homines suo sanguine redemerat, qui habebat eos in regnum suum congregand, et veluti subditos suos efficiend. De ea ergo loquitur potestate, de qua illi, Psal. 2, 8. *At per dictum est: Dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrarum, et de qua Psal. 109, 1: Seta dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellos pedum tuorum, et de qua per Isaiam, cap. 49, 6, 8: 9; Ecce dedit a te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ.* Hoc dicit Dominus: *In tempore placi exaudiet, et in die solus auxiliatus sum tui, et servavi te, et de te in fodus populi, ut succites iteram, et possides portes dissipatas, ut dices hiis qui vincit sunt, exire, et huius, qui in tenebris regnandum. De ea loquitur potestate, de qua Daniel, cap. 7, 15, 14: Asperiebas in visione noctis, et ecce eam nubibus collis, quas filius hominis veniebat, et usque ad antiquum dirum perueni, et in conspectu ejus obliteratur eum; et dicit ei potestatem, et honorum, et regnum, et omnes populi, tribus, et linguis servient ei: potestas ejus potestas aeterna, quos non anterferat, et regnum ejus, quod non corrumpetur.* De eā denique loquitur potestate, de qua apud Joannem, c. 16, 35, dicit: *Confidite, ego vici mundum. Haec sibi potestatem per mortem et resurrectionem suam datum esse dicit, quia eum meruit, propter quod, inquit, exaltari illum, et de illi nomen, quod est super omnes nomen, ut in nomine Jesu omnigena facultas celestium, terrarum et infernum, hoc est: Data mihi omnis potestas in celo et in terra, quā potestate ad propagandas regni sui apostolos mittit, ut rectissime mihi videatur, libro 5, adversus Eutychet. Vigilis interpretari. Quod autem dicit in celo et in terra, propriæ dicit, ut ubique se, quemadmodum significat D. Paulus, regnandi potestatem habere dicit, sed ex hoc ejus regno quedam pars, id est, ea que in celo erat, iam penitus acquisita, et pacata est; altera, que in terris, spirituali bello acquirendam, quam ad rem apostolos mittetur.*

Vers. 19.—EUNTES. Intellegit in universam terram, sicut dixerat, *data est mihi omnis potestas in celo et in terra;* pse: enim in celum, id est, in manu partem regni sui que jam pacata erat, ut in solo sensu ad exteram partem sedeleret, ascendebat; apostolos in alteram partem, id est, in omnem terram mittebat, ut

Vers. 19 et 20.—EUNTES ERGO DOCETE OMNES GENITES, BAPTIZANTES. Apostolicæ functiones his verbis complectuntur; potestatem docendi non solum quis ad fidem, sed etiam quæ ad mores pertinet. *Omnia quæcumque mandavi vobis, ut administrationem sacramentorum, quorum primum et maximæ necessarium est Baptismus. In nomine Patris, in virtute, cœlicœ, auctoritate, ut March 16: In nomine meo expellat demonia, Gr. εἰς τὸ θάρος; in nomine Patris, adscribentes eorum numero: Et incorporantes eos*

omnes homines revocantur. Id Marcus, c. 16, 15, aperte dixit: *Euntes, inquit, in mundum universum. Opponit autem universam terram Iudeorum terminis, quibus ante, cap. 10, 5, apostolorum legationem definitur: In viam, inquit, gentium ne abiherit, et in civitates Samaritanorum ne intraverit. Tunc enim quasi haereditariori jure Iudeorum rex esset, ad solos Iudeos apostolos mittebat; num per mortem et resurrectionem suam in omni homines regnandi acquisitione jure in totum orbem terrarum mittit, declarans num per mortem suam disruptum fuisse maceriam, qui regnum suum intra Iudeorum fines septum continet, ut at D. Paulus ad Ephes. 2, 14, idéoque longius num esse regni sui limites proferendos, à mari usque ad mare, et à flamine usque ad terminos orbis terrarum, Psal. 71, 8, nec alios regni, id est, Ecclesiæ sue, quam orbis terræ fines futuros esse: prius in Judea tantum notum fuisse Deum, Psal. 75, 2, nunc ubique cognoscendum, papulas, inquit, quem non cognovit, servient mihi, in audiū auris obaudient mihi, Psal. 17, 43, 45. Quasi etenim me, qui ante non interrogabam, invenerint, qui non quærerint me, Isaiae 63, 1, et vocabo non plebem meam plebem meam, Osee 2, 24, ad Romanos 9, 23. Ergo quandoquidem à me missi estis, cui data est omnis potestas in celo et in terra, et à me vobiscommunicata (hanc enim emphasi) habet hoc loco particulari ergo. Docete, non humanam sapientiam, quia nihil est regni meo magis adversum stupiditatem eum est apud Deum, I Cor. 3, 19, sed divinam, quia apud homines stoliditas est; docete crucem meam. Iudeis quidam scandalum, gentibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis Iudeis, et Gracis Dei virtutem et Dei sapientiam, I Cor. 4, 25. Marcus, c. 16, 16, quid doctrina essent exposuit, predicate, inquit, Evangelium omni creature. Hoc verbo non solius nunc Anabaptistæ, cōdianci hereticorum genitum, quod magis sibi sapere videatur, sed etiam nonnulli antiqui bouiantur quæ actores abusus sunt, ut Tertullian, in lib. de Baptismo; et Nicetas in Comment. in Orat. Gregorii Nazianzeni in sanctum baptismum, ut probarent haeresim infantium, nisi mortis periculum imminet, rāndum non esse, quod Christus eos, qui baptizandi sunt, prius doceri jubeat, et infantes doceri non possint. Non animadverterunt Christum hoc loco non vetare baptizari eos qui doceri non possunt, sed tantum jubere omnes, qui prius decisi inerat, baptizari reliquos verò, qui nondum doctrinae capaces sunt; si salvos esse velimus, baptizari oportere non sic, sed alio loco docuit Ioan. 3, 3: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Quapropter Calvinus, et eius heresis sectatores, qui eum Joannis locum non de baptismi sacramento, sed de fidei regeneratione intelligentur esse contendunt, nello Scripturæ testimonio satis eluci fiaci possunt, neq; baptizari oportere. Et quid enim Calvini de Pædobiaptismo adversus Anabaptistas librum lego, ridere soleo, videisque mihi vide hominem hereticum, dum suis, non Ecclesiæ armis adversus alios hereticos pugnare vult, turpiter in pugna succumbentem. Et absurdius et insolenter eos de verbo Calvinistarum interpretes abutuntur, neque Romana pontificis, neque illum alium Ecclesiæ catholicae episcopum apostolorum successorem dici posse, cum apostoli ad docendum missi sint, ipsi non doceant. Quid Calvinistarum minister? an apostolorum successores sunt? at illi quidem docent, sed, ut omnibus*

qui SS. Trinitatis fidem profitentur; idque invocato nomine Patris, etc. Quæ est forma apostolis usitata. Et ecce ego vos vocam suos, ad ecclias perpetua successio et promissio quæ ad futurum Ecclesiæ ad finem usque mundi pollicetur. Quæ promissio synagogæ nunquam facta fuit. Promissio est absoluta, non ex conditione suspensa: hæc cum ad fidem integratam, tum ad vita sanctitatem pertinet, cum ultraque ad salutem sit necessaria,

faciunt heretici, apostolis contraria docent. Ceterum, ut de doctrina generi nihil dicamus, quod nostrum omni antiquitate probatum, ipsorum omni antiquitate datum est, de hoc solum disputamus. Objecunt illi nobis, quod episcopi nostri non doceant. Obiectum illi nos, quod illi quidem doceant, sed ad docebundum missi non fuerint, quemadmodum apostoli missi sunt: *Data est mihi, inquit, omnis potestas in celo et in terra. Euntes ergo docete.* Multo facilius nos prohore possumus episopos nostros docere, quam illi se a Christo, ad docebundum missos esse. Nam non sumus episopii nostri, sed ipsi etiam imperio sacerdotes, quos isti molosi canes, canes malos et non valentes latrare vocare solent, etiam si nullum dicant verbum, melius tamen quam illi docent, dico venientes Calvini, et cetero heretici insolenter novamque doctrinam afferentes digito demonstrant.

BAPTIZANTES EOS IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITUS SANTI. Doctrina baptismi conjungit sacramentum, non ut Calvinus delirat, tanquam accepte jam gratia sigillum, sed tanquam doctrina signaculum atque professionem. *Baptizans eum in nomine patris, et filii, et spiritus sancti.* Itaque ipsa verbi proprieate sacramenti materia declaratur, aqua baptismum confici debere, quemadmodum Christus ipse apud Joannem, c. 5, 35, mox expressit: *Nisi, inquit, quis resutus fuerit ex aqua et spiritu sancto.* Constat etiam auctoribus nonnullis aliter quam aqua baptizari: propterea enim inter Christi et Joannis discipulos annulato nata est, quod Christi discipuli, sicut Joannes faciebat, aqua baptizarentur, John. 3, 26. Philippus etiam euangelizans Iulianum Candace regine ita procedebat: in-sisterunt debere eos qui in Christum credissent, aqua baptizari. Cum enim ad aquam quendam perverissent: *Ecco, inquit euangelus, aqua; qui prohibet me baptizari?* Act. 8, 35; et c. 16, 40, 47: *Respondit Petrus, Numquid aqua quis prohibere potest, ut non baptizetur hi qui spiritum sanctum accepertsicut et nos?* Id ex figuris etiam per apostolos declaratus manifestum est. Scribit Paulus, 1 Cor. 10, 2, patres veteris Testamenti in mari baptizatos esse. Scripti D. Petrus, 1 Epist., c. 21, sic in diluvio per aquam octo anima liberata sunt, ita nunc similia forma baptismum multos homines liberare. Unde colligitur, quemadmodum mare et diluvium aqua constabat, ita baptismus aqua perfici debet. Hinc Seleuci et Hermetica heres refutatur, qui ut lib. de Heresibus ad Quodlibetum, c. 59, auctor est August, sive aqua baptizandum putabant, quod ubique cum Joannis baptismis cum spiritu Christi comparatur, illa aqua, nec spiritu sancto et igne pectore dicunt: *Ego, inquit, baptizo eos in aqua in pentelectione;* quod autem post me veritas est, *post eum sed, cuius non sum dignus elegeremus portare, ipsos nos baptizabit in spiritu sancto et igne.* Matth. 5, 11; Marc. 1, 8, Luc. 3, 6, Joan. 4, 26, 35; Act. 11, 16. Audiri ego meis auribus Calvinianum ministrum similia dicentem, nostramque ridentem, ut ille vocat, simpliciter et ignoranter, quod crederemus baptismum necessario debere aqua constare. Non enim, inquietabat, magis aqua quam igne constare debet, eum pluribus locis Christus igne aqua baptizans dicitur. Sic isti boni doctores Scripturam interpretantur. Cum ergo Christi baptismus baptismum Joannis opponatur, et Joannes aqua, Christus igne et spiritu sancto baptizare dicunt, non est sensus Christum aqua baptizatum non esse, sed non sola aqua baptizatum, ut Joannes baptizat, sed praeceps aquam, que extrinsecus adhibetur, spiritu sanctum intrinsecus effusum esse, qui immenso specie linguarum igne significetur, ut de Pentecostes figura est, quemadmodum Damascenus, lib. 4 de Fide orthod. c. 40, interpretatur. Quare ex his locis tantum abest ut colligatur baptismum aqua constare non oportere, ut alter potius Calvinianum error inde manifestissimum refutetur, quod inter Joannis et Christi baptismum nihil discriminis esse dicant; sed

contra hunc errorem, c. 5, 11, copiosè disputavimus. Forma quoque baptismi prescribatur his verbis. Nam licet ex hoc loco, si quis subtiliter pertinaciter tergiversari vellet, sat aperte probari non possit hanc, quia utrum, baptismi formam esse oportere: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti,* tamē Ecclesiæ traditione verborum sensum interpretante probatur. Sic enim semper Ecclesiæ latissimè inde perspicuum est, quod quicunque alia usi sunt formæ, ab Ecclesiæ damat sunt. Excommunicantur enim, 49 omnes episopii et presbyteri, qui alteri quam in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizaverint. Judicant sunt Marcioliti verum non dare baptismum, quod hac formâ non uterentur, apud Irenaeum, lib. 1, c. 13, et apud Epiphanius, haeres. 34. Propterea Paulinianistarum baptizans in concilio Niceno, can. 19, damatissus est, qui hinc verborum formâ conturbabat, ut ex concilio V. Cartag., can. 19, et ex Innocentio I, epistola 22, cap. 5, colligatur. Hac ergo ratione omnes arguit quibus horum verborum sensu debet potest, refellenda sunt, ut si quis dicat sensum non esse: *Baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti,* id est, invocato aut appellato nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; sed baptizantes eos auctoritate Patris, et Filii, et Spiritus sancti, quemadmodum multis locis baptismum in nomine Christi datum legimus; non quid, qui baptizat, diceret: *Ego te baptizo in nomine Christi,* sed quid Christi auctoritate baptizaret, ut alio loco dictum sensu: *præterea, si quis dicat, non sequi ex loco debere cum qui baptizat, dicere: Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti;* id enim Christus non dicit, sed satis esse, si aquam fundat, et dicit: *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti;* denique si quis argumentaret posse haec verba per disjunctionem intelligi, ut sensus sit: baptizantes eos in nomine Patris, vel Filii, vel Spiritus sancti, quam interpretatio nem videtur eventus prodire posse; sepe enim in nomine solius Christi datum ab apostolis fuisse baptismum, multi graves auctores sunt; itas, inquam, omnes substitutas una Ecclesiæ traditio, optima sacrae litterarum interpres omnino dissipat. Nec enim disputamus quomodo haec verba intelleguntur, sed quomodo debent. Debet autem eo intelligi sensu, quo a Christo dicta sunt, non quem sibi quisque animo fixerit. Hoc autem a Christo sensu dicta fuisse, a apostoli, cum baptizantibus, dicerent: *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti,* usi, et traditione constat Ecclesiæ, qui his semper aut idem significantibus verbis baptizavit. Quomodo autem apostoli aliquando in nomine Christi baptizantes dicantur, Act. 2, 38, loco magis idoneo disputabunt. Potest meritis queri cur Christus voluntate hinc formam dari baptismum. Multe rationes resuferri possunt: prima, ut declararet unde vim baptismi haberet, membrum ex Patre, qui filium suum misit, ut pro hominibus moreretur; ex Filio, qui baptismum instituit, et suo quadammodo sanguine irrigavit, et fertiliter, uberen, efficacem effect; ex Spiritu sancto, qui sicut aqua extrinsecus corpora, ita ipse intrinsecus animos sanctificans lavat. Secunda, ne qui baptizantur, humuman tantum aquid se recipere putarent, et non solus homines dicendo: *Ego sum Pater, ego Apollo, 1 Cor. 1, 12, sed Denni ipsum quodammodo dividenter dicens: Ego sum Patris; ego sum Filii; ego sum Spiritus sancti, si in unius tantum personæ nomine baptizarentur. Tertiā rationem Fulgentius adducit in lib. de Fide orthodoxa ad Donatum, ut homines cumdem regenerationis sue auctorem esse intellegent, qui generatius auctor fuerit. Patrem, Filium, et Spiritum sanctum. Sensus ergo veritatem est: Baptizantes eos non vestro nomine, sed nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, id est, declarantes atque testantes id quod non vestra, sed Dei Patris, et Filii, et Spiritus sancti persona facere, ne vester, sed Dei baptismus esse credatur; sicut de bapti-*

smo Joannis innumeris locis scribit Augustinus, propterea Joannis baptismum vocatum fuisse, quod suo nomine atque persona, licet aut iussu, aut instigatu Dei, non autem Dei persona baptizare. Haque hinc verba: *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti,* non tantum ad verbum baptizantes, sed etiam ad eos qui baptizant, referenda sunt. Porro a hoc loco recte veteres auctores Trinitatis mysterium probaverunt; hinc ab illis Sabellianis refutati, qui ex hoc etiam loco summum errorem confirmare conabantur, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum unam tantum esse personam, quod Christus non dixerit: Baptizantes eos in nominibus sed in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Refellit eos D. Basiliss, epistola 61, hinc potius colliguntur esse personas, inanem naturam, quia cum Patre, Filii, et Spiritu sancti, utres distincte personae nominantur, nam tamen illi dividuntur nomen una auctoritas sit. Hinc alii adversus Arianos Patres, Filii et Spiritus sancti divinitatem, equalitatemque probaverunt; nec enim non in nomine illius creature baptizari; nec etiam Athanasius, serm. 5 contra Arianos, et in Orat. de aeternâ substantiâ Filii et Spiritus sancti, contra Sibyllas gregorianas, et in Orat. hoc dictum: *Omnia nisi credita sunt a Patre meo, Luc. 10, 22, et in Disputatione contra Arianum in concilio Niceno habita, et in Epistola ad Serapionem contra eos qui dicebant Spiritum sanctum esse creaturam, et in Professione regule catholica, et Hilarius, libro 2 de Trinitate, et Gregorius Nazarenus, in Oratione habita coram centum quinquaginta episcopis, et oratione 5 de Theolog. et Ambros. lib. 1 de Spiritu sancto, cap. 14, et Didymus, lib. 2 de Spiritu sancto, et Theodoreus, lib. 5 hareticarum Fabularum, e. de Spiritu sancto, et Fulgentius, in lib. contra objeciones Arianaorum, et lib. Fide de orthodoxâ ad Donatum, et libro de Incarnatione et Gratia Domini nostri Jesu Christi, c. 9, Marcus addit ad hec verba, cap. 16, 16, 17: *Qui credidit et baptizatus fuerit, salutis erit;* qui vero non credidit, condemnatur. *Signa autem eos qui credidit hinc sequuntur: In nomine meo dabo monstra ejusdem, etc.* utraque ut baptismi effectum significatis. Salvo enim factis non sicut ea fides, sed etiam baptizans, ut D. Petrus scribit 1 Epist. 5, 21. Quod autem dicit: *Signa autem eos qui crediderint, hinc sequuntur, non solum qui crediderint intelligi, sed etiam qui baptizati fuerint.* Nam qui credent, antequam baptizarentur, bujusmodi miracula facere non solebant; enī rei in Actis Apost. c. 19, 6, illustrissimum exemplum est. Nec ita intelligendum, quasi omnes qui baptizantur, haec mirabilia facti essent; sed quia multi facturi erant, et illo non solum seu, sed aliorum etiam nomine et commando facti, ut et ipsorum fides corroboraret, generaliter loquuntur: *Signa autem eius qui crediderint, hinc sequuntur.* Neque semper ea signa secunda esse intelligunt; sed cum id fieri confirmationem erit necessarium, dicuntur: *Eorum qui crediderint, filios miraculorum, quasi dicat: Eorum qui crediderint, filios miraculorum.**

VERS. 20. — DOCENTES EOS SERVARE OMNIA QUEMQUE MANDAVI VOBIS. Post fidem et baptismum preceptorum observationem adjungit, indicans, neque fidem, neque baptismum ad salutem sat esse, nisi Dei etiam praecpta servensus, ut hoc loco Theophylactus observavit.

ET ECCE EGO VOBISCUM SUM. Mittebat ad docebundum, quasi ad pagnum cum universo terrarum orbe suscipiendam, apostolos; verendum eratne tanti operis mole, et futurorum periculorum previsione despondere animos. Jubet eos fortis animo esse, et contra omnia pericula confidenter obistire, se illis affuturum esse, et quidem non sero, sed opportunè. Hanc vim habent duæ ille dictiones *Ecce, et ego.* Nam ecce praesens, et opportunitas significat tempus, quasi dict: *similiter si opus erit, vobis adero improviso, et in præterito responso, Deus est machina.* Dicito autem ego significat eum qui eos ex omnibus periculis liberare possit: quemadmodum si pugnant militi dux dicat: *Bono fortique ani-*

tium crudelitatem superemini. In mei enim potestate prædicabitis, et per me fiet, ut inter contradicentes, interfurentes Abraham filii de lapidibus suscidentur; ego insinuabo, quod docui; ego faciam, quod promisi. Denique quemadmodum, cum ad predicandum Iudeis Evangelium apostolos mitteret, praesentiam illis et auxilium Spiritus sancti promisi, cap. 10, 19, 20: Cum autem tradent vos, nolite cogitare, quomodo, aut quid loquamini, non enim vos esitis, qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis; ita nunc ad docendas omnes gentes missis suam presentiam, ad auxilium polliciter.

USQUE AD CONSUMMATIONEM SECULI. Indicat se non cum solis apostolis, sed cum omnibus, qui in eorum locis successori erant, loqui, quos etiam apostolos futuros esse significat. Nec enim undecim illi, quibuscumque loquebatur, usque ad consummationem seculi victori erant, ut D. August., lib. 6 de Genesi ad litteram, cap. 8, Theophylact., in hujus loci comment., annoventur. Melius, quam Hieronymus, qui his verbis significari putat apostolos usque ad consummationem seculi futurum esse, quia etiam corporis mortui sunt, semper animo vivunt. Ceterum non promittit Christus se illis in celo, ubi opus non est. Erat autem alio modo, quia edent, et bibent super mensam ejus in regno ipsius, Lue 22, 30.

INDEX RERUM.

ARNALDI VITA.

9-10

HISTORIA ET CONCORDIA EVANGELICA. 41-22
PREFATIO. Ibid.
Articulus primus. Quantum conferat ad Evangelii intelligentiam evangelica concordia, et quanto sit evangelica historia dignitas. Ibid.
Art. ii. De optimâ harmonia evangelicas contexderatione; quodque in illis Evangelistarum textus sine paucis transponit. Ibid.
Art. iii. Refelluntur qui temporis ordinem ab omnibus Evangelistis ubique servatum esse contendunt. 45

Art. iv. De iis qui agnoscant ab Evangelistis multa præter ordinem posita, religione tamen ducent in concordis suis transpositione uti. 14
Art. v. Cum eadem res a pluribus Evangelistis narratur, eorum verba inter se miseri debere, ut plena et cohærens historia habeatur. Ibid.
Art. vi. De Concordia evangelica Joannis Rubi, cuius primus auctor quoad ordinem rerum gestarum Cornelius Jansenius, episcopus Gandavensis. 45
Art. vii. De utilitate et ordine hujus Concordiae, quæ ex Joanne Rubi desumpta secundum summa. 16
Art. viii. Quid in hac Concordia supra Jansenii Gandavensis et Joannis Rubi Concordias prestum sit. 17

Art. ix. De annis Christi qui cum annis æra vulgaris non confundendi. Ibid.
Art. x. Laterculus variarum sententiarum anno Christi natalitio. 48
Art. xi. Cohortatio ad christianum lectorum, ut evangelicam historiam eo quo par est spiritu ac proposito perlegat. Ibid.
DE AUCTORITATE, NUMERO SCRIPTIS ET CONCORDIA EVANGELIARUM. Excerpta ex quatuor Augustini libris de eorumdem Evangelistarum consensu, Quibus adjunctus est locus unus Hieronymi, et alter Chrysostomi. 19-20
Articulus primus. Auctoritas Evangeliorum. Cur duo ex Evangelistis discipiuli tantum, non apostoli. 21
Art. ii. Ordo, dignitas, stylus Evangelistarum. Alius alia præcepit persecutus est. 22
Art. iii. Christus simul rex et sacerdos. Lucas sacer-

et Gregorius Nazianz. orat. 4, de Theologia recte monuerunt, prepositionem illam usque non excudere tempus, quod post consummationem seculi futurum est, quasi significet Christus post seculi consummationem se cum illis futurum non esse. Quia de re, cap. 4, 25, disputavimus. Atque hæc ratione incepit quadam recentiorum Hebreorum argumentum refellitur. Non enim dicuntur, nisi quod dubium esse poterat. Dubium non erat, quin post consummationem secuti Christus cum apostolis suis in regno suo futurus esset; an autem in certamine cum illis futurum esset, de eo poterat dubitari; sicut Psal. 109, 1, Pater dicit Filiu: Seda a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, non enim significat, postquam eis inimici subjecti fuerint, ad dexteram Patris sessum non esse: quin tunc magis quodammodo sedebit, quia magis ejus gloria, majestasque demonstrabitur. Quoniam si ea interpretatio, quan modo adhibuumus, vera est, nihil absurdum sequitur, si dicamus ea dictio usque sequens tempus excludi. Nam ex modo, quo se Christus cum apostolis usque ad consummationem seculi futurum dicit, id est, pugantes adjuvante, id secuti consummationem, quia non pugnabant, sed regnabant, cum illis non erit. Erat autem alio modo, quia edent, et bibent super mensam ejus in regno ipsius, Lue 22, 30.

- Cap. V. Nativitas Joannis. 57
Cap. VI. Genealogia Christi. 58
Cap. VII. Joseph admonitus de generatione Christi. Ibid.
Cap. VIII. Nativitas Christi. 59
Cap. IX. Epiphania. 40
Cap. X. Purificatio. Ibid.
Cap. XI. Fuga in Egyptum. 41
Cap. XII. Inventio Iesu in templo. 42
Cap. XIII. Joannes in deserto. 43
Cap. XIV. Baptismus Christi, et genealogia ex Luca. 45
Cap. XV. Jejunium et tentatio. 47
Cap. XVI. Testimonia Joannis de Christo. 48
Cap. XVII. Discipuli primi à Christo vocati. 49
Cap. XVIII. Nuptia Cana. 50
Cap. XIX. (Primum pascha.) Ejecti vendentes. Tempum solvendum. 51
Cap. XX. Colloquium cum Nicodemo. 53
Cap. XXI. Quartum testimonium Joannis de Christo. 55
Cap. XXII. Incarceratio Joannis. Ibid.
Cap. XXIII. Successus è Judea Samaria. 54
Cap. XXIV. Ingressus in Galileam. Prædictio. Fama. 56
Cap. XXV. Filii reguli. 57
Cap. XXVI. Vocatio Petri et Andree, Jacobi et Joannis. Ibid.
Cap. XXVII. Ingressus Capharnaum. Doctrina. Spiritus immundus. 59
Cap. XXVIII. Socrus Simonis. Omnes malè habentes. 60
Cap. XXIX. Ingressus in desertum. Prima peragratio Galilee. 61
Cap. XXX. Reprehensio trium. 62
Cap. XXXI. Tempsata sedata. Ibid.
Cap. XXXII. Legio demonum. Porci submersi. 64
Cap. XXXIII. Paralyticus. 67
Cap. XXXIV. Matthæi vocatio. Peccatores. Jejunium. 69
Cap. XXXV. Jairus. Hemorroïsa. 72
Cap. XXXVI. Duo casei. Demoniacus. 75
Cap. XXXVII. (Secundum pascha.) Probativa piscina. 76
Cap. XXXVIII. Confutatio spinarum in sabbato. 78
Cap. XXXIX. Manus arida. 79
Cap. XL. Electio duodecim apostolorum. Sermo in monte. 81
Cap. XI. Prima continuatio sermonis in monte. 84
Cap. XII. Secunda continuatio sermonis in monte. 86
Cap. XIII. Tertia continuatio sermonis in monte. 88
Cap. XLIV. Leprosus. 91
Cap. XLV. Servus centurionis. 92
Cap. XLVI. Filius videlicus suscitatus. 95
Cap. XLVII. Legatio Joannis ad Christum. Ibid.
Cap. XLVIII. Peccatrix ungens Christum. 96
Cap. XLIX. Secundus demoniacus cœcus et mutus. 97
Cap. L. Exclamationis mulieris. Mater et fratres Christi. 101
Cap. LI. Parabola seminantis. 102
Cap. LII. Parabole variae. 106
Cap. LIII. Expositio zizaniorum. Alia parabole. 108
Cap. LIV. Prædictio in Synagoga Nazareth. 109
Cap. LV. Decollatio Joannis. 111
Cap. LVI. Secunda peragratio Galilee. Missio apostolorum. Ibid.
Cap. LVII. Fama Jesu. Quinque panes. 115
Cap. LVIII. (Tertium pascha.) Jesus ambulans super mare. 119
Cap. LIX. Sermo de cibo coeli. 121
Cap. LX. Ille manus. 125
Cap. LXI. Chananaea. 126
Cap. LXII. Surdis et mutus, ac multi alii. 127
Cap. LXIII. Septem panes. Ibid.
Cap. LXIV. Signum de cibo. Fermentum Pharisæo-
- rum. 128
Cap. LXV. Cœcus in Bethsida. 129
Cap. LXVI. Confessio Petri. Ejusdem correptio. 130
Cap. LXVII. Transfiguratio. 135
Cap. LXVIII. Demoniacus imaticus et mutus. 135
Cap. LXIX. Predictio mortis. Didrachma. 137
Cap. LXX. Quis major. Scandalum. 138
Cap. LXXI. Correpio fraterna. Claves. Condonandum. 140
Cap. LXXII. Recessus è Galilea. 142
Cap. LXXIII. Decem leprosi. Ibid.
Cap. LXXIV. Scenopegia. 145
Cap. LXXV. Mulier adultera. 144
Cap. LXXVI. Altera predicatione Christi in templo. 145
Cap. LXXVII. Cœcus natus. 147
Cap. LXXVIII. Verus Pastor. 148
Cap. LXXIX. Missio septuaginta. 149
Cap. LXXX. Samanitans. 151
Cap. LXXXI. Martha et Maria. 152
Cap. LXXXII. Oratio. Ibid.
Cap. LXXXIII. Yœ in Phariseos et legisperitos. 153
Cap. LXXXIV. Mors non timenda. 155
Cap. LXXXV. Sollicitudo divitiarum. 156
Cap. LXXXVI. Bonus et malus servus. 157
Cap. LXXXVII. Peccantia agenda. 158
Cap. LXXXVIII. Mulier inclinata. 159
Cap. LXXXIX. Encœnia. Ibid.
Cap. XC. Pauci salvi. 160
Cap. XCI. Hydropicus. Humilitas. Pauperes. Cena magna. 162
Cap. XCII. Omnipotens renuntiandum. 165
Cap. XCIII. Parabola ovis, drachmæ, filii prodigi. Ibid.
Cap. XCIV. Faciendo amici de mammone. 164
Cap. XCV. Matrimonii vinculum. 165
Cap. XCVI. Epulo et Lazarus. 166
Cap. XCVII. Adventus iudicii. 167
Cap. XCVIII. Judge et vidua. 168
Cap. XCIX. Phariseus et publicanus. Ibid.
Cap. C. Parvuli. 169
Cap. CI. Operari vinea. 172
Cap. CII. Lazarus suscitatus. 175
Cap. CIII. Concilium primum adversus Jesum. 175
Cap. CIV. Predictio mortis. Fili Zebedæi. 176
Cap. CV. Zachæus. 178
Cap. CVI. Decem mne. Ibid.
Cap. CVII. Duo cœci propè Jericho. 179
Cap. CVIII. Secunda uncio pedum Christi. 181
Cap. CIX. Rami palmarum. 182
Cap. CX. Ejectio è templo. 185
Cap. CXI. Ficus arefacta. Fides. Oratio. 188
Cap. CXII. In quâ potestate. 189
Cap. CXIII. Parabola filiorum et vinea. 190
Cap. CXIV. Invitati ad nuptias. 192
Cap. CXV. Que Casar, Cesari, que Dei, Deo. 194
Cap. CXVI. Sadducæi confutati. 195
Cap. CXVII. Magnum mandatum. 197
Cap. CXVIII. Christus ejus filius. 198
Cap. CXIX. Audiendi, ne iniuriant scribæ. 199
Cap. CX. Duo minutæ videtur. 200
Cap. CXI. Ultimus adventus Christi. Ibid.
Cap. CXII. Vigilandum. 206
Cap. CXIV. Decem virgines. Ibid.
Cap. CXV. Talenta. 207
Cap. CXVI. Judicium. 208
Cap. CXVII. Secundum concilium adversus Jesum. 209
Cap. CXVIII. (Quartum pascha.) Cena paschalilis. 210
Cap. CXIX. Lotio pedum. 212
Cap. CXX. Eucharistia. Ibid.